

Sven Tarp*

Leksikografien på egne ben. Fordelingsstrukturer og byggede i et brugerorienteret perspektiv

1. Indledning

Hvis et gazellekid ikke er i stand til at stå på egne ben inden for de første 20-30 minutter af sit liv, er det fortabt. Så slemt er det ikke gået for leksikografien. Den lever i bedste velgående – især som praksis. Men det ville være synd at sige, at den som videnskab er blevet voksen. I en vis forstand befinder den sig stadig i sine 20-30 første leveminutter. Fejlen er rent genetisk.

Leksikografiens skæbne er, at den har delt seng med lingvistikken. Afkommet er derfor undertiden blevet en svækket hybrid. En stor del af dem, som har skrevet teoretisk om leksikografi, har haft deres baggrund i lingvistikken. Mange har deltaget i udarbejdelsen af det, som noget upræcist kaldes for sprogordbøger. På dette grundlag har de i deres teoretiske betragtninger anskuet leksikografien som en del af lingvistikken. Det er en oplagt fejl, som ville svare til, at man definerede leksikografien som en disciplin under pumpeteknologi, medicin, aftaleret og årsregnskaber, fordi disse fagområder også har været gjort til genstand for ordbogsproduktion.

Selv da fejlen var rettet, hvilket ikke mindst skyldes den tyske leksikografi H.E. Wiegand,¹ levede lingvistikkens gener videre i leksikografien. Og tilmed blandet op med filosofiske vandregener.² Et af de grelleste eksempler er den tilbagevendende diskussion om semantik og

---

¹ Se f.eks. Wiegand 1989.

² Et godt eksempel herpå er Haiman 1980.

* *Sven Tarp*
Spansk Institut
Handelshøjskolen i Århus
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V
E-mail: st@lng.hha.dk

encyklopædi, som i årevis har fyldt leksikografiske tidsskrifter og konferencer. I virkeligheden er det ud fra en leksikografisk synsvinkel helt irrelevant, om f.eks. en faglig forklaring eller definition er semantisk, encyklopædisk eller begge dele, og hvor og hvordan skellet i så fald går mellem de to dele. For en lingvist kan det måske være interessant. Men for en leksikograf er det mere relevant, om den pågældende forklaring eller definition giver de oplysninger, som ordbogsbrugeren søger og har behov for.³

2. Ordbogens genuine formål og funktioner

Bruger og behov er centrale begreber, når man skal indkredse leksikografien som en selvstændig videnskab. Alle selvstændige videnskaber har deres eget grundlag og genstandsområde. Lingvistikens genstand er sproget, biologiens er livet, genetikkens er generne og deres bestanddele osv. Og leksikografiens genstand er tilsvarende ordbøger – eller mere præcist: leksikografiske opslagsværker. At disse også kræver viden om lingvistik, biologi og genetik for at opfylde deres formål, er en anden sag, som blot viser, at leksikografien i sit udgangspunkt er en åben disciplin med et stort tværfagligt kald.

Gener og liv er forudsætninger for mennesket, og sproget en egenkab, uden hvilken mennesket ikke ville være menneske. Leksikografiske opslagsværker er derimod menneskeskabte produkter. Og som alle den slags produkter er de blevet fremstillet for at tilfredsstille bestemte menneskelige behov. Derfor betegner Wiegand 1988 leksikografiske værker som brugsgenstande, der produceres med et bestemt formål for øje. Han taler i den forbindelse om deres »genuine formål« i modsætning til såkaldte »ikke-genuine formål« – som f.eks. at presse blade eller skræmme naboens kat med en kilotung *Webster*. Det genuine formål med leksikografiske opslagsværker er ifølge Wiegand,

»daß Sie benutzt werden können, um aus ihren lexikographischen Daten Informationen über den jeweiligen Gegenstand der Nachschlageswerk zu gewinnen.«⁴

Denne definition rammer problemet i sin kerne, men den er og må nødvendigvis være meget generel. Wiegand 1988 forsøger selv at nuancere den yderligere ud fra en opdeling af ordbøger i sprog-, sag- og alord-

³ En kritisk gennemgang af denne diskussion findes hos Rasmussen 1998 og Terp 1998.

⁴ Wiegand 1998, s. 744.

bøger. Allerede her falder han imidlertid tilbage i lingvistikken, idet adskillelsen af sprog- og sagordbøger bundes i et irrelevant og atavistisk forsøg på at skelne mellem semantiske og encyklopædiske data i ord-bøgerne.

Sideløbende hermed har man i forskellige leksikografiske traditioner arbejdet med begrebet »funktioner«. ⁵ Denne tradition er blevet samlet op og videreudviklet af leksikografer omkring Handelshøjskolen i Århus. ⁶ Med udgangspunkt i Wiegands definition af leksikografiske værker som brugsgenstande er disse funktioner blevet inddelt efter de behov, som de sigter mod at opfylde for bestemte brugere i bestemte brugersituationer.

På dette grundlag er begreberne »genuint formål« og »funktion« blev nydefineret og sat i relation til hinanden. En bred definition af en ordbogs genuine formål er således, at

- »ordbogen dækker det og det område og er beregnet til at give brugere med de og de forudsætninger hjælp i den og den situation til at løse problemer af den og den art.« ⁷

En funktion er derimod forbindelsen mellem de forskellige slags behov, som opstår hos brugeren i en bestemt situation, og de informationer, som ordbøgerne giver for at indfri disse behov. Den kan defineres som

- »ordbogens bestræbelse på og evne til at give svar på det kompleks af behov, som opstår hos en bruger i en bestemt brugssituation.« ⁸

En ordbog kan have en eller flere funktioner, som ofte deles ind i primære, sekundære og tertiære efter deres prioritering. Tilsammen udgør de ordbogens genuine formål. Det er i den forbindelse blevet almindeligt at skelne mellem to hovedgrupper af funktioner. I den ene gruppe drejer det sig om at befordre en igangværende eller planlagt kommunikation, skriftlig som mundtlig. De vigtigste funktioner her er:

- at bistå ved produktion og reception af tekster på modersmål
- at bistå ved produktion og reception af tekster på fremmedsprog
- at bistå ved oversættelse af tekster til og fra fremmedsprog. ⁹

⁵ Se f.eks. Scerba 1982 og Kromann et al. 1984.

⁶ F.eks. i Tarp 1992 og 1994 og Bergenholtz/Tarp 1994.

⁷ Tarp 1995.

⁸ Ibid.

⁹ Bergenholtz/Tarp 1994.

Ved den anden gruppe funktioner drejer det sig om at give brugeren sproglig eller saglig viden, uden at det nødvendigvis sigter mod en kommunikation. Disse funktioner kan f.eks. være:

- at give oplysninger om sagen (faget, verden osv.)
- at give oplysninger om sproget (f.eks. ved indlæring af fremmedsprog).¹⁰

Hos Tarp 1992 kaldes disse to hovedgrupper for henholdsvis indirekte og direkte funktioner. Udgangspunktet er, at kommunikationen i sidstnævnte tilfælde går direkte mellem ordbogsforfatteren og brugeren, mens den i første tilfælde går mellem brugeren og en tredjepart, idet ordbogen her spiller en tilbagetrukket og indirekte rolle. Bergenholtz 1996 vender sig imod disse benævnelser og taler i stedet om tekstrelaterede og ikke-tekstrelaterede funktioner. Det kan dog misforstås, eftersom alle sproglige og faglige angivelser i ordbøger er relateret til tekster. Man kunne i stedet kalde dem kommunikations-orienterede og videns-orienterede.

3. Brugeren i centrum

Ved konceptionen af ordbøger står brugeren og dennes behov som sagt i centrum. Det er den logiske konsekvens af, at de betragtes som brugsgenstande. De nævnte funktioner tilstræber netop at opfylde brugerbehov i bestemte situationer. Men de er ikke tilstrækkelige til at lave en ordbog. For at indfri brugerens behov må man også vide mere om brugeren selv. Man må kende hans eller hendes forudsætninger. Disse forudsætninger falder i to hovedgrupper. Den første omfatter brugerens *sproglige og faglige forudsætninger* inden for de områder, hvor der søges hjælp. Den kan atter underopdeles i tre:

sproglig viden

- beherskelse af modersmål
- beherskelse af fremmedsproget

faglig viden

- beherskelse af et eller flere fag

fagsproglig viden

- beherskelse af fagsproget på modersmålet
- beherskelse af fagsproget på fremmedsproget.

¹⁰ Ibid.

Alt efter, i hvilken grad den forventede bruger af en konkret ordbog behersker eller ikke behersker sit modersmål eller et fremmedsprog, eller i hvor høj grad vedkommende er specialist eller lægmand inden for et givet fag, udløses det, som Tarp 1994 kalder for »underfunktioner«. Men de sproglige og faglige forudsætninger er ikke de eneste parametre, som er interessante i denne sammenhæng. Når brugeren griber til et leksikografisk værk, bliver en række andre og hidtil slumrende forudsætninger relevante. Det drejer sig om de *leksikografiske forudsætninger*. Disse er hovedsagelig af to slags:

- generel erfaring i ordbogsbrug
- kendskab til den konkrete ordbog.

På grundlag af brugerens forudsætninger og de situationer, hvor der anvendes leksikografiske værker, kan man bestemme brugerens eller brugergruppens behov. Disse falder atter i to hovedgrupper: *de primære behov*, som er de behov, som udløser en brugssituation; og *de sekundære behov*, som udløses ved brug af en ordbog.¹¹ De primære behov falder inden for følgende kategorier:

- oplysninger om modersmål
- oplysninger om fremmedsproget
- komparative oplysninger om modersmål og fremmedsprog
- faglige oplysninger
- komparative oplysninger om faget i den nationale og fremmede kultur
- oplysninger om fagsproget på modersmålet
- oplysninger om fagsproget på fremmedsproget
- komparative oplysninger om fagsproget på modersmål og fremmedsprog

For at tilfredsstille en bestemt brugers behov i en bestemt brugssituation kræves ofte en kombination af ovenstående oplysninger. Det er ordbogens funktion eller funktioner, som styrer denne kombination.

De sekundære brugerbehov kan sammenfattes til følgende:

- generel uddannelse i leksikografi og ordbogsbrug
- oplysninger om den konkrete ordbog og dens brug

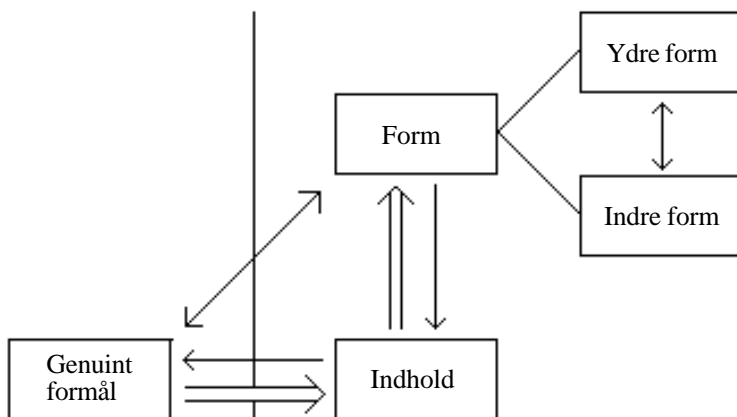
¹¹ Tarp 1992 kalder dem for objektive og subjektive brugerbehov, hvad der dog kan misforstås.

En erfaren bruger kan normalt hurtigt finde vej i en ny ordbog, hvis den ikke afviger for meget fra praksis i andre ordbøger. Men hvis dette er tilfældet, må der særlig vejledning til. En uerfaren bruger vil derimod altid have brug for en grundig vejledning. I denne forstand er ordbogsbrugere principielt ikke forskellige fra brugere, som anskaffer sig en ny videofremviser eller tv-selektor. Her gælder det som andre steder, at øvelse måske ikke gør mester, men dog hjælper godt på vej.

Både de primære og sekundære brugerbehov får betydning for konciperingen af en ordbog. Men hver på sin måde. De primære behov må dækkes ud fra ordbogens funktioner, som netop er defineret med dette udgangspunkt. De sekundære behov må dækkes så godt som muligt i den konkrete ordbog, men denne kan ikke fuldstændigt borge for en manglende almen leksikografisk viden og kultur. Opfyldelse af de sekundære behov i en ordbog er et kompliceret problem, som griber ind i de fleste sider af ordbogen.

3.1. Ordbogens form og indhold

For at komme videre ad dette spor er det her nødvendigt at introducere en teoretisk ramme eller model, som er lånt fra den tyske filosof Hegel. Hegel taler i forbindelse med bøger om deres *indhold* og *form*, og han deler atter formen op i *indre form* og *ydre form*. Skematisk ser modellen sådan ud:

Figur 1: Ordbogens form og indhold

Groft sagt er en bogs indhold den fortælling, moral osv., som ønskes videregivet til læseren. Den indre form er sproget og stilen, mens den ydre er skrifttyper, layout, papirkvalitet, omslag osv. Indholdet er det primære, det oprindelige, men formen virker også tilbage på indholdet. Ikke alle former kan bruges til et bestemt indhold. Nogle former ødelægger eller forvrænger indholdet. Men et bestemt indhold kan derimod have flere egnede former, som afhænger af kultur, tradition, smag og behag osv. Denne teoretiske ramme kan med held overføres på en ordbog.

3.2. Tilfredsstillelse af de primære behov

For at tilfredsstille en brugers primære behov må en ordbog indeholde en mængde leksikografiske data, som kan give brugeren de ønskede informationer. Disse data udgør i deres helhed ordbogens egentlige indhold. Man kan forestille sig, at de ligger i en stor sæk som en grød af data. Som sådanne er de utilgængelige, og ordbogen derfor uanvendelig. Det er følgelig nødvendigt at give dem en tilgængelig form. Det sker i papirordbøger ved hjælp af leksikografiske redskaber som:

- strukturer
- metasprog
- symboler

Tilsammen udgør disse redskaber ordbogens indre form. Hertil kommer den *ydre form*, som afhænger af såvel indhold som indre form, og som omfatter omtrent de samme kategorier som i en skønlitterær bog. Den ydre form skal ikke nødvendigvis planlægges allerede i den indledende konciperingsfase. Det skal derimod den indre form. Et af de vigtigste resultater af struktureringen af de leksikografiske data er deres placering i forskellige byggede eller ordbogskomponenter, som de undertiden også kaldes. Disse byggede kan f.eks. være:

- en eller flere lemmalister
- introduktion til sproget / fagsproget
- introduktion til faget
- selvstændig ordbogsgrammatik
- registre og appendiks
- osv.

Den eneste byggedel, som er obligatorisk i leksikografiske opslagsværker, er lemmalisten. Det er tilfældet, uanset om den internt er struk-

tureret alfabetisk eller systematisk. Lemmalisten er den centrale byggedel, som kan være suppleret og udbygget med et netværk af leksikografiske data, der er placeret i andre byggede. Fordelingen af data i de forskellige byggede og deres indbyrdes relationer er en af opgaverne for fordelingsstrukturen, som vil blive behandlet senere. De byggede, som til sammen rummer disse leksikografiske data, sigter alle mod at tilfredsstille brugerens primære behov. De kan derfor betegnes som funktionsrelaterede byggede. Disse kan atter opdeles i integrerede og ikke-integrerede byggede, afhængigt af om de er bundet sammen med lemmalisten gennem en struktur af eksplicite og implicite henvisninger.¹²

3.3. Tilfredsstillelse af de sekundære behov

En ordbogsbrugers sekundære behov kan dækkes på forskellig vis. For det første gælder det ved udarbejdelsen af en ordbog, at den indre og senere den ydre form af de integrerede byggede må tilpasses brugerens leksikografiske forudsætninger. Det drejer sig her om, at brugeren *hurtigst muligt* kan finde *alle* de relevante oplysninger. For eksempel må ordbøger, der er beregnet til børn, tage deres udgangspunkt i, at disse normalt er meget lidt øvede som ordbogsbrugere.

For det andet kan en brugers sekundære behov søges dækket ved en praktisk brugervejledning, der let og overskueligt sætter brugeren i stand til hurtigt at finde de relevante oplysninger og vride al den information, som findes i ordbogen, ud af den. Det er i denne forstand ikke alene et spørgsmål om brugervejledningens indhold, men i lige så høj grad om dens form. Hvis det drejer sig om en tætskrevet mursten over mange sider, vil kun de færreste brugere anvende den og dermed få glæde af den. Kun filologer og leksikografer vil normalt have interesse i en megalang og udpindet brugervejledning. Boye 1998 anbefaler derfor, at man lader dem få afløb for deres drifter i en særlig leksikografisk indledning, der specielt henvender sig til metaleksikografer.

For det tredje kan de sekundære brugerbehov dækkes uden for ordbogen. Det sker undertiden i form af et særligt øvelseshæfte, som er udarbejdet til den konkrete ordbog. Det kan især anbefales til brug i folke-

---

¹² Tidligere betegnede en integreret byggedel efter Tarp 1992 det, som nu benævnes en funktionsrelateret byggedel. Udtrykket var, som det ses, uheldigt, da mange af disse byggede faktisk ikke er forbundet med ordlisten gennem et system af henvisninger.

skolen. Men det kan også ske i form af mere almene kurser i ordbogsbrug. Erfaringer fra Tyskland viser f.eks., at undervisning af sekretærer i brug af retskrivningsordbøger har givet en betragtelig tidsbesparelse i forbindelse med deres daglige job.

Ved siden af de nævnte sekundære brugerbehov findes der en række andre behov. Brugeren ønsker hyppigt før køb og brug af en ordbog at kende dens indhold, kvalitet og pålidelighed og derfor også at vide noget om forfatterens faglige forudsætninger for at producere den. I den forbindelse taler Møller 1998 om selektor og bruger, hvor selektor er brugeren forud for køb og brug af ordbogen. Oplysninger, der har til formål at tilfredsstille disse behov, kan normalt findes i en særlig varedeklaration og/eller i ordbogens forhold.

Sammenfattende kan det konkluderes, at brugerens sekundære behov på den ene side dækkes gennem en passende indre og ydre form af de funktionsrelaterede byggede og på den anden side af en række særlige byggede såsom forord, brugervejledning, varedeklaration osv. Disse byggede kan passende kaldes for brugsrelaterede byggede.¹³

4. Ordbogens byggede

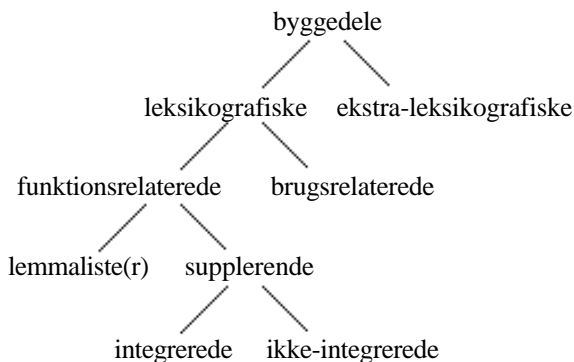
Boye 1998 har i en omfattende undersøgelse af forord i ordbøger påvist, at disse kan indeholde både leksikografiske og ekstra-leksikografiske oplysninger. F.eks. har tak og dedikation intet med hverken ordbogens funktion eller brug at gøre, men er udelukkende en tradition, der er gået i arv fra anden type litteratur, og som dermed opfylder brugerbehov af mere almenkulturel art. Selv om der ikke er nogen grund til at bryde denne tradition, har angivelser af denne type helt klart ekstra-leksikografisk karakter.

Undertiden placeres disse angivelser i selvstændige byggede, f.eks. i form af en dedikation bag på titelbladet. Det samme er tilfældet med andre ekstra-leksikografiske data såsom reklamer, der måske opfylder et vist informationsbehov hos brugeren, men som dog fremfor alt beror på et ønske fra forlagets side om at øge sit salg.

---

¹³ Tidligere blev disse byggede efter Tarp 1992 betegnet som ikke-integrerede byggede, hvad der som allerede nævnt var en upræcis betegnelse, og som nu udelukkende bruges til at betegne de funktionsrelaterede byggede, som ikke er integreret i ordlisten.

På grundlag af disse betragtninger kan der laves en skematisk oversigt over samtlige en ordbogs byggede:

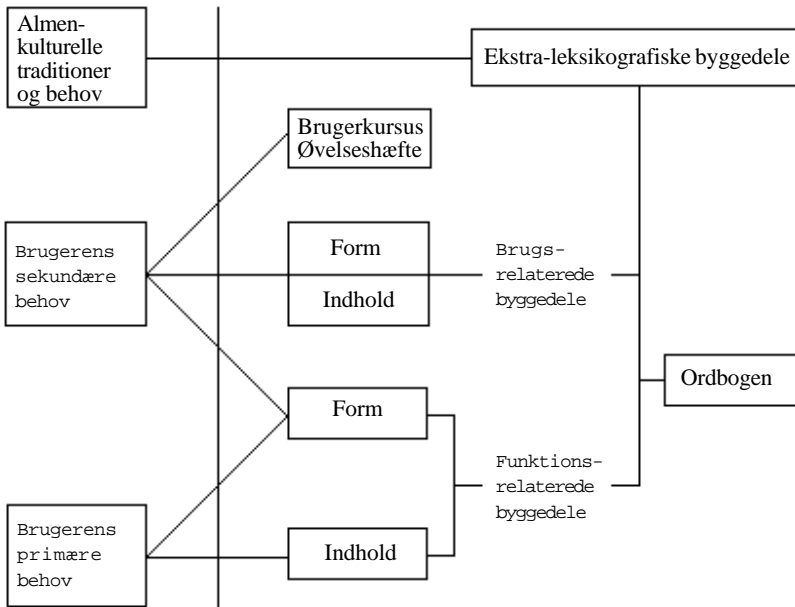

Figur 2: Ordbogens byggede

Denne oversigt afviger på to punkter fra hidtidige oversigter om ordbogens byggede. Det drejer sig for det første om inddragelsen af de ekstra-leksikografiske byggede. Og for det andet drejer det sig om nyopdelingen i brugs- og funktionsrelaterede byggede og sidstnævntes underopdeling i lemmalister samt supplerende integrerede og ikke-integrerede byggede.

På dette grundlag er det nu muligt at introducere en leksikografisk helhedsmodel, som tager udgangspunkt i brugerens primære og sekundære behov. (se figur 3)

Denne model viser klart leksikografiens udgangspunkt og dens praktiske produkt. Udgangspunktet er brugerens primære og sekundære behov. Det praktiske resultat er dels form og indhold af en række brugs- og funktionsrelaterede byggede, som indgår fuldt ud i en ordbog, og dels et produkt – f.eks. et øvelseshæfte eller et leksikografisk brugerkursus – som ligger uden for ordbogens rammer. Denne indeholder til gengæld byggede og elementer, som ligger uden for den videnskabelige, brugerorienterede leksikografis egentlige genstandsområde, og som har deres udspring i andre samfundsmæssige og almenkulturelle behov og traditioner.

Figur 3: Leksikografisk helhedsmodel

Hovedkonklusionen her er, at der ikke er absolut synonymi mellem et leksikografisk produkt og et leksikografisk opslagsværk. Den lidt pedantiske bikonklusion er, at man heller ikke kan sætte fuldstændig lighedstegn mellem en ordbog og et leksikografisk opslagsværk. Ved nogle konkrete ordbøger er det faktisk tilfældet. Men andre gange er der – med et lingvistisk låneord – et element af delvis synonymi, som skyldes iblandingen af ekstra-leksikografiske elementer og byggede.

5. Fordelingsstruktur

I den leksikografiske struktur har det længe været kutyme at tale om rammestruktur som betegnelse for strukturen af de forskellige byggede, som indgår i en ordbog.¹⁴ Denne struktur har imidlertid karakter af en ren rækkefølge. Den har følgelig ingen indflydelse på, hvordan de enkelte byggede i øvrigt relaterer sig til hinanden. En langt mere

¹⁴ Se f.eks. Bergenholtz/Tarp 1994 eller Hausmann/Wiegand 1989, hvor den omtales som »textual book structure«.

dybtgående og interessant struktur er derimod fordelingsstrukturen, som bestemmer placeringen af og relationerne mellem alle ordbogens data, og som dermed også kan forklare, hvordan de enkelte byggede relaterer sig til hinanden.

Fordelingsstrukturen spiller i forhold til ordbogens øvrige strukturer – rammestruktur, makro- og mikrostruktur, tilgangs- og henvisningsstruktur osv. – rollen som *il capo di tutti i capi*. Og for en enkelt af dem, henvisningsstrukturen, er den simpelthen dens *alter ego*. Der er indtil videre skrevet relativt lidt om fordelingsstruktur. Den blev i sin tid introduceret som strukturen af samtlige de leksikografiske data, som sigter mod at tilfredsstille brugerens primære behov.¹⁵ Men i virkeligheden kan begrebet også bruges mere generelt for strukturen af samtlige informationer i en ordbog. Derfor er den tyske benævnelse »Daten-distributionsstruktur«, som anvendes af Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998, en indsnævring af begrebet, som ikke går ud over den oprindelige definition. Herom senere.

5.1. De leksikografiske datas placering og indbyrdes relationer

I sin oprindelige betydning er fordelingsstrukturen strukturen af den grød af leksikografiske data, som er placeret i de funktionsrelaterede byggede. Den bestemmer for det første fordelingen af data mellem de enkelte byggede. For det andet bestemmer den disse datas fordeling inden for de enkelte byggede. Inden for lemmalisten bestemmer den således:

- fordelingen af data mellem de enkelte ordbogsartikler indbyrdes
- fordelingen af data mellem enkeltartikler og synopseartikler¹⁶
- fordelingen af data internt i de enkelte ordbogsartikler

På dette grundlag er det også fordelingsstrukturen, som styrer ordbogens makro- og mikrostruktur, dvs. strukturen af henholdsvis lemma-

¹⁵ Tarp 1992 indeholder den første definition af begrebet fordelingsstruktur, som dog benævnes »megastruktur«. Det er først med Bergenholtz/Tarp 1994, at benævnelsen »fordelingsstruktur« indføres i den leksikografiske litteratur. Den mest omfattende gennemgang af fordelingsstrukturen findes hos Lauridsen 1998 og Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998.

¹⁶ Synopseartikler kaldes undertiden noget upræcist for »overblikartikler«. Betegnelsen er for første gang indført af Bergenholtz i en ikke publiceret artikel, som senere er skrevet ind i Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998.

liste og ordbogsartikel. Det er f.eks. fordelingsstrukturen, som afgør, om lemmalisten skal struktureres alfabetisk eller systematisk, og om der skal selekteres og anbringes såkaldte henvisningslemmata.¹⁷

Fordelingsstrukturen er imidlertid ikke kun et spørgsmål om *placing* af data de forskellige steder. Den er i lige så høj grad et spørgsmål om *relationerne* mellem disse data. Med udgangspunkt i forholdet mellem enkeltartikler og en synopseartikel kan der blotlægges syv sådanne relationer:

1. Al information findes i synopseartiklerne.
2. Alle informationer, der betragtes som nødvendige, anføres i de enkelte ordbogsartikler. Synopseartiklen gentager blot informationen fra ordbogsartiklerne for at lade den indgå i en større sammenhæng.
3. Synopseartiklen gentager blot nogle af de informationer, der er anført i ordbogsartiklerne.
4. Synopseartiklen anfører udelukkende information, der ikke findes i ordbogsartiklerne.
5. Synopseartiklen gentager alle informationerne anført i ordbogsartiklerne, men anfører samtidig uddybende informationer.
6. Synopseartiklen gentager blot nogle af de i ordbogsartiklerne anførte informationer og anfører samtidig uddybende informationer.
7. En nulrelation, hvor der ikke eksisterer nogen relation mellem informationerne i ordbogsartiklerne og synopseartiklen.¹⁸

Tilsvarende relationer findes mellem angivelserne i lemmalisten og i f.eks. en separat ordbogsgrammatik eller en systematisk faglig indledning i en fagordbog.

5.2. Fordelingsstruktur versus henvisningsstruktur

Lauridsen 1998 påviser, at forudsætningen for, at en bruger kan få glæde af de informationer, som ved hjælp af fordelingsstrukturen er placeret forskellige steder i ordbogen, er, at der findes en udbygget henvisningsstruktur bestående af eksplicite og implicite henvisninger. Findes en sådan henvisningsstruktur ikke, er der tale om ikke-integre-

¹⁷ Men hensyn til fordelingsstrukturens indflydelse på makro- og mikrostrukturen findes der en meget detaljeret gennemgang hos Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998.

¹⁸ Se Lauridsen 1998. Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998 omtaler kun seks relationer, idet nulrelationen ikke er medtaget.

rede funktionsrelaterede byggede, som følgelig er langt mindre brugervenlige.

Lauridsen 1998 stiller derfor krav om, at der til alle ordbøger med en kompliceret fordelingsstruktur obligatorisk udarbejdes en tilsvarende henvisningsstruktur. I den forbindelse gør han opmærksom på, at eventuelle nulrelationer er uacceptable for henvisningsstrukturen. Hvis der ikke findes en minimal fællesmængde – f.eks. bestående i, at enkeltartiklens lemma gentages i forklaringen i synopseartiklen eller omvendt – kan brugeren ikke selv knytte relationen mellem enkeltartikel og synopseartikel og dermed gennemskue, hvorfor vedkommende er blevet henvist. Dette er et klassisk eksempel på, hvordan en underordnet, afledt struktur kan virke tilbage og stille krav til den overordnede struktur, som den er en funktion af.

5.3. Fordelingsstrukturen og de måske hybride byggede

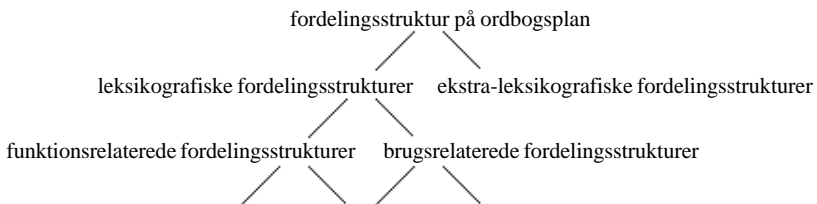
Som allerede antydnet har fordelingsstrukturen relevans som en bredere struktur end blot strukturen af de funktionsorienterede leksikografiske data. Inden for rammerne af en ordbog findes der en mere almen fordelingsstruktur, som også strukturerer de brugsorienterede informationer og tilmed de ekstra-leksikografiske elementer, som indgår i ordbogen.

Et eksempel på førstnævnte er vejledning i brug af en ordbog. I de fleste ordbøger findes denne vejledning i dag i en separat byggedel. Men der findes også ordbøger, som løbende anfører relevante brugsoplysninger – f.eks. betydningen af forkortelser eller leksikografiske symboler – i margenen eller nederst på de enkelte sider i lemmalisten. I computerordbøger er der lignende eksempler på, hvordan brugeren f.eks. ved at aktivere en boblefunktion kan få de enkelte elementer i en ordbogsartikel forklaret. Denne forgrening af brugervejledningen til en allestedsnærværende flaskeånd er fordelingsstrukturens værk. Hermed bliver de pågældende byggede – i dette tilfælde lemmalisten – hybride i den forstand, at de indeholder såvel funktionsrelaterede som brugsorienterede elementer. Ingen anden ordbogsstruktur kan på denne måde blande kortene, uden at der går kaos i spillet.

Fordelingen af de relevante informationer til bruger på selektorplan – i f.eks. varedeklaration, forord, brugervejledning eller en separat forfatterpræsentation – er ligeledes en opgave for fordelingsstrukturen.

Det samme er placeringen af tak og dedikation, der også kan præsenteres separat eller i forordet.

På grundlag af ovenstående er det klart, at fordelingsstrukturen i ordbøger er mere end blot »Datendistributionsstruktur«, som den kaldes af Bergenholtz/Tarp/Wiegand 1998. Den er en overordnet og altomfattende struktur, som findes på ordbogsplan, på funktions- og brugsplan osv. Fordelingsstrukturen er, som allerede Tarp 1992 definerede den, »en struktur mellem eller på tværs af« ordbogens øvrige strukturer. Den er den struktur, som skaffer fornuft i galskaben og gør ordbøger til lettilgængelige brugsgenstande. I det perspektiv må man arbejde med flere typer fordelingsstrukturer inden for rammerne af samme ordbog:

Figur 4: Fordelingsstrukturer i ordbøger

De funktionsrelaterede fordelingsstrukturer i skemaet dækker over den samme struktur som det tyske »Datendistributionsstruktur«. De bladløse grene i træet er et forsøg på at skitsere, i hvilken retning forskningen må gå i den kommende tid inden for dette område af leksikografien.

6. Perspektiver

Den teoretiske leksikografi har en stor opgave foran sig med hensyn til at undersøge de nyopdagede fordelingsstrukturer og deres konsekvenser for fremtidige ordbogsprojekter. Ud over at blotlægge, hvilke typer fordelingsstrukturer der overhovedet findes, kunne det f.eks. være relevant at se på, hvilke af disse typer der er bedst egnede til bestemte funktioner og brugerforudsætninger. Det er en opgave for den kommende tids forskning. Men noget tyder på, at ordbøger, der indeholder et element af vidensformidling, bedst konciperes med større sammenfattende

byggedelev som f.eks. separate ordbogsgrammatikker eller systematiske faglige indledninger, hvor brugeren kan få sig et bedre overblik. Og givetvis vil det også ved andre funktioner som f.eks. fagoversættelse være en fordel at stræbe efter det faglige overblik, som bedst gives i synopseartikler og særlige byggedelev.

Men forskningen vil løbe af sporet, hvis den ikke til stadighed fastholder et brugerorienteret perspektiv. Dette perspektiv er alfa og omega, hvis leksikografien skal udvikle sig som en videnskab, der står på egne ben. Ellers vil det gå den som gazellekiddet. Og der er nok af sultne løver i den akademiske verden, som står på spring, hvis nedkomsten skulle kikke.

7. Litteratur

- Bergenholtz, Henning (1996). Grundfragen der Fachlexikographie. In Martin Gellerstam et al. (eds.): *Euralex '96. Proceedings I-II. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden*. Göteborg: Göteborg University, s. 731-758.
- Bergenholtz, Henning / Kaufmann, Uwe (1997). *Terminography and Lexicography. A critical Survey of Dictionaries from a Single Specialised Field*. Hermes, Journal of Linguistics, nr. 18 1997. Århus: Det Erhvervsproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus, s. 91-125.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven (red.) (1994). *Manual i fagleksikografi, Udarbejdelse af fagordbøger, Problemer og løsningsforslag*. Herning: Forlaget systeme.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven / Wiegand, Herbert Ernst (1998). Datendistributionsstrukturen. Makro- og Mikrostrukturen in neueren Fachwörterbüchern. In Lothar Hoffmann / Hartwig Kalverkämper / Herbert Ernst Wiegand et al. (Hrsg.): *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin: de Gruyter, s. 1762-1832.
- Boye, Jette (1998). *Forordets funktion i teori og praksis*. Fagterminologisk og leksikografisk speciale. Århus: Spansk Institut, Handelshøjskolen i Århus, maj 1998.
- Haiman, John (1980). Dictionaries and Encyklopedias. In *Lingua 50*. North-Holland Publishing Company 1980, s. 329-357.
- Hausmann, Franz Josef / Wiegand, Herbert Ernst (1989). Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. In Franz Josef Hausmann / Oskar Reichmann / Herbert Ernst Wiegand / Ladislav Zgusta (Hrsg.): *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography, First Volume*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 328-360. (=Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, band 5.1.)
- Kromann, Hans-Peder / Riiber, Theis / Rosbach, Poul (1984). Überlegungen zu Grundfragen der zweisprachigen Lexikographie. In Herbert Ernst Wiegand (Hrsg.): *Stu-*

- dien zur neuhochdeutschen Lexikographie* V. Hildesheim/New York: Olms, s. 159-238. (= *Germanistische Linguistik* 3-6/1984).
- Lauridsen, Carsten (1998). Fordelingsstrukturen af de faglige informationer og dens betydning for henvisningsstrukturen. In Sven Tarp (red.): *Fagleksikografi som speciale*. Århus: Spansk Institut og Center for Leksikografi. Handelshøjskolen i Århus.
- Møller, Bernt (1998). Varedeklaration i ordbøger. In *Nordiske studier i leksikografi IV*. Helsinki: Nordisk Forening for Leksikografi.
- Rasmussen, Anja Gram (1998). Teoretisk behandling af indholdet i faglige forklaringer. In Sven Tarp (red.): *Fagleksikografi som speciale*. Århus: Spansk Institut og Center for Leksikografi. Handelshøjskolen i Århus.
- Scerba, L.V. (1982). Versuch einer allgemeinen Theorie der Lexikographie. In Werner Wolski (Hrsg.): *Aspekte der sowjetrussischen Lexikographie. Übersetzungen, Abstracts, bibliographische Angaben*. Tübingen: Niemeyer, s. 17-62.
- Tarp, Sven (1992). *Prolegomena til teknisk ordbog*. Ph.D.-afhandling. Spansk Institut. Handelshøjskolen i Århus. (ikke publiceret)
- Tarp, Sven (1994). *Funktionen in Fachwörterbücherne*. In B. Schaefer / H. Bergenholtz (Hrsg.): *Das Fachwörterbuch. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 229-246.
- Tarp, Sven (1995). *Kursus for Ph.D.-studerende, 25.-28. januar 1995*. (ikke publiceret)
- Tarp, Sven (red.) (1998). *Fagleksikografi som speciale*. Århus: Spansk Institut og Center for Leksikografi. Handelshøjskolen i Århus.
- Terp, Lotte (1998). *Relevante hensyn i.f.m. udarbejdelsen af faglige forklaringer i bilingvale fagordbøger*. Fagleksikografisk projekt: Dansk-spansk ordbog om solvarme. Århus: Spansk Institut, Handelshøjskolen i Århus, marts 1998.
- Wiegand, Herbert Ernst (1989). Der gegenwärtige Status des Lexikographie und ihr Verhältnis zu anderen Disziplinen. In Franz Josef Hausmann / Oskar Reichmann / Herbert Ernst Wiegand / Ladislav Zgusta (red.): *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires. An International Encyclopedia of Lexicography, First Volume*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 246-280. (= *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, band 5.1.*)
- Wiegand, Herbert Ernst (1994). Zur Unterscheidung von semantischen und enzyklopädischen Daten in Fachwörterbüchern. In B. Schaefer / H. Bergenholtz (Hrsg.): *Das Fachwörterbuch. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 103-132.
- Wiegand, Herbert Ernst (1998). Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. In H.H. Munske et al. (Hrsg.): *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, s. 729-790.

